

I¹.

1. Í flestum löndum setja menn á bækur annatveggja þann fróðleik, er þar innanlands hefir gjörzt, eðr þann annan, er minnisamligastr þikkir, þó at annarsstaðar hafi heldr gjörzt, eða lög sín setja menn á bækur, hver þjóð á sína túngu. En af því at túngurnar eru úlíkar hver annari, þær er or einni

¹⁾ *De tempore: scriptum esse hunc tractatum non longe post Arii mortem, mihi fidem facit, quod auctor nulla scripta historica monumenta islandica memoret, nisi Arii Thorgilsis filii (1067 + 1148), qui suo Libello de Islandis (Schedis) ultimam manum non imposuit ante 1135 vel 1136 (Werlauff de Ario multisc. p. 27). Hinc mihi verisimile fit, hunc de quo agimus tractatum scriptum esse antequam ceteræ historiæ Islandicæ scribi cœptæ sunt, i. e. numero rotundo ante annum 1160 (Sturl. 2, p. 107, "Nestar sögur, er hér hafa gjörzt á Íslandi, voru ritaðar, áðr Brandr biskup andaðiz" (1201). Raskius in ed. Ed. Snorr. præf. p. 6, magnam quidem partem tractatum grammaticorum Olavo Hvítaskáld adscribit, cetera vero pluribus aliis auctoribus, tractatum secundum a tractatu primo discernens, Ed. Sn. p. 288, not. *). Tempus, quo (tres primi) tractatus grammaticæ scripti sint, feliciter restringit ad tempora Waldemarorum (primi et secundi), Daniæ regum, c: ad annos 1157-1241 (Forsög til en videnskabelig dansk Retskrivningslære af R. Rask, Havn. 1826, p. 83), quod prope accedit ad meam sententiam, qui putem primum tractatum scriptum esse ante 1160, et tertium ante 1259. Sed celeb. Werlauffus (de Ario multisc. p. 64, not. 5) hæc aliter accipit: "videmus hinc (quod sola opera historica Arii h. l. citantur), inquit, quanto in pretio scripta Nostri (i. e. Arii) vel integro seculo post ejus mortem habita sint, quum is solus instar omnium nominatim citetur". At enim vero, si integris centum annis post mortem Arii, i. e. 1248, septem annis post mortem Snorræ Sturlæi, quum jam longe maxima pars historiæ Islandicæ et Norvegicæ esset literis mandata, hic tractatus scriptus fuit, equidem nescire me fateor, quid sibi velit orthographus noster, dicens, se alphabetum Islandicæ condidisse, ut leges,*

I.

1. Apud plurimas gentes literis mandari solent aut res scitu dignæ, quæ intra patriam gestæ sunt, aut res quæ maxime memorabiles existimantur, licet extra patriam gestæ fuerint; item leges, quas nationes sua quæque lingua literis mandant. Quoniam vero linguæ, quamvis ex una eademque lingua declinaverunt

ut geneologiæ, ut sacræ interpretationes, ut denique opera Arii facilius scribi legique possent. De auctore: Islandicum fuisse, verba docent, þá hefir ek ok ritað oss Íslendingum stafrof; eundemque haud mediocriter literatum, ipse tractatus monstrat: nam non solum ei notum fuit alphabetum latinum (§ 1. 8), græcum (§ 1. 4. 7), hebraicum (§ 1. 7), anglosaxonicum (§ 1), scoticum (§ 7), sed et adfert (§ 5) unum distichon ex Catonis Dionysii distichis de moribus, quod recte et subtiliter in sermonem islandicum transtulit. Aliquot locis alphabetum islandicum vetustissimum (Thoroddo-Arianum) respicere videtur, nempe § 2, ubi mentionem injicit sermonis Danici, literis regularibus (vulgaribus) expressi, et § 7, literæ þ, novissime in alphabetum receptæ, nec non Titulorum (notarum, scribendi compendiorum), ut qui antea in alphabeto fuerint. Stylus, ut in tali materia, classicus, quanquam adhibet auctor voces ex mediæ ævi latinitate petitas, ut vers (= sententia, periodus), capitulum, titull, interdumque longiori verborum tractu utitur, præsertim in protasi, v. c. ed. Rask. p. 288. lin. 12-19: p. 275. l. 29: p. 276. l. 5: p. 288. l. 9-16: p. 281. l. 15-21: p. 282. l. 4-8: p. 276. l. 15-20. Pro formis exquisitioribus haberi potest pronomen 1. pers. et negat. partic. a verbis suffixæ, v. c. ritk, sækka, kanka. In argumento tractando auctor liberaliter versatur, sonos acute distinguit, exempla neque anguste neque anxie quærit, interdum audacius ex fabulis ethnicis petens, v. c. ex fabula de gigante Halogiana et Thore lebetem portante. Si quis conjicere velit, auctorem fuisse Gunnarem Björnarem filium, dictum Rúnagunnar, qui sec. Ann. Reg. obiit 1193 (Scr. rer. Dan. 3, 70), temporum ratio non obstat. Ceterum observandum est, orthographiam auctoris ab librario, qui Cod. Worm. exaravit, non observari, nisi in ipsis exemplis, neque tamen accurate.

ok hinni sömu túngu hafa gengizt eða greint: þá þarf úlika stafi í at hafa, en eigi ena sömu alla í öllum, sem eigi rita Grikkir latinustöfum girzkuna, ok eigi Latínúmenn girzkum stöfum latínu, nè enn heldr ebreskir menn ebreskuna hvárki girzkum stöfum nè latínu., heldr ritar sínum stöfum hver þjóð sína túngu. Hverega túngu er maðr skal rita annarrar túngu stöfum, þá verðr sumra stafa vant, af því at eigi finnst þat hljóð í túngunni, sem stafirnir hafa þeir er af gánga. En þó rita enskir menn¹ enskuna latinustöfum, öllum þeim er rættræðir verða í enskunni, en þar er þeir vinnast eigi til, þá hafa þeir við aðra stafi, svá marga ok þesskonar sem þarf, en hina taka þeir or, er eigi eru rættræðir í máli þeirra. Nú eptir þeirra dæmum, allz vèr erum einnar túngu, þó at greint² hafi mjök önnur tveggja eða nakkvat báðar, til þess að hægra verði at rita ok lesa, sem nú tíðist ok á þessu landi bæði lög ok áttvísi, eða þýðingar helgar³, eða svá þau hin spakligu fræði, er Ari Þorgilsson hefir á bækri sett af skynsamligu viti, þá hefir ek ok⁴ ritað oss Íslendingum stafrof, bæði latínustöfum, öllum þeim, er mèr þótti gegna til vârs máls vel, svá at rættræðir mætti verða, ok þeim öðrum, er mèr þótti í þurfa at vera, en⁵ or vâru teknir þeir, er eigi gegna atkvæðum vârrar túngu. Or eru

¹) i. e. *Anglosaxones*, vide Forsög til en videnskabelig dansk Betskrivningslære af R. Rask, Hafn. 1826, p. 83-84. — ²) *ex emendatione Raskii pro: giörz, W.* — ³) *Per leges intelligendæ sunt leges civiles et ecclesiasticæ, eo tempore in Islandia vigentes, o: Gragasa et Jus eccl. Thorlako-Ketilianum, nec non emendationes et additamenta eodem pertinentia. Per sacras*

aut discesserunt, inter se dissimiles sunt, necesse est, dissimiles adhiberi literas, nec easdem omnes in singulis, quemadmodum Græci linguam græcam latinis literis non exprimunt, neque Latini græcis latinam, neque Ebræi ebræam græcis latinisve; sed suam quæque natio linguam suis exprimit literis. Nam quæcunque lingua alius linguæ literis exprimenda est, quædam literæ desunt, eo quod sonus, literis quæ desint proprius, in lingua non invenitur. Verum tamen Angli linguam Anglicam literis latinis, quotquot justæ Anglici sermonis pronuntiationi convenient, exprimunt. Sicubi vero literæ non suppetant, alias adhibent, quot qualesque opus sint, iis exemptis, quæ ipsorum sermonis rectæ pronuntiationi non convenient. Horum igitur exemplum secutus, quum eadem lingua utamur, etsi alterutra admodum, aut utraque aliquantum, mutata sit, ut facilius reddatur scriptio et lectio, quæ hodie etiam hac in terra usurpatur, et legum et genealogiarum, aut sacrarum interpretationum aut etiam ingeniosorum illorum operum historicorum, quæ Arius Thorgilsis filius solerti ingenio literis mandavit: ego quoque nobis Islandis alphabetum conscripsi, quod constat quum literis latinis, quotquot mihi visæ sint nostro sermoni justæque pronuntiationi convenire, tum aliis, quibus opus esse arbitrarer, quum exemissem, quæ nostræ linguæ prolotioni non

interpretationes, in primis vitæ sanctorum (v. c. Sancti Blasii, Andreæ, etc.), et forte libri ascetici, breviaria, in sermonem isl. translata. — ⁴) hæc vocula indicare videtur aut alia opera ab auctore ante hunc tractatum scripta, aut aliorum operam ante eum in concinnando alphabeto positam. — ⁵) sic W.

teknir samhljóðendr nokkurir¹ or latínustafrofi, en nokkurir í gjörfir²; raddarstafir eru³ öngvir or teknir, en í gjörfir mjök margir⁴, því at vár tunga hefir flesta alla hljóðs eða raddar.

2. Nú af því, at samhljóðendr megu ekki mál eða atkvæði gjöra einir við sik, eigi svà at þeir megi nafn hafa án raddarstafi⁵; en at raddarstafnum einum sérhverjum má kveða sem hann heitir, ok at honum kveðr í hverju máli, ok þeir bera svà tign af samhljóðöndum sem almætti af hálfmætti: Þá hefi ek af því fyrri setta þá, bæði í stafrofi ok í umræðu hér nú. Við þá hljóðstafi fimm, er áðr voru í latínu stafrofi: a, e, i, o, u, þar hefi ek við gjörfa þessa stafi sjóra, er hér eru ritnir nú: ρ, ε, ø, γ. — ρ hefir lykkju af *ái*, en hringinn af *ói*, því at hann er af þeirra hljóði tveggja saman blandinn: kveðinn minnr opnum munni en *á*, en meirr en *ó*. ε er ritinn með lykkju *ás*, en með öllum vexti *es*, sem hann er af þeim tveim samfelldr, minnr opnum munni en *á* en meirr en *e*. ø, hann er af hljóði *es* ok *ós* felldr saman, minnr opnum munni kveðinn en *e* ok meirr en *o*, enda ritinn af því með kvisti *es* ok með *ósins* hring. γ er af röddu *is* ok *ús*, görr at einni röddu, kveðinn minnr opnum munni en *i* ok meirr en *ú*, ok skal af því ena fyrri kvisl af höfuðstafs *úi*, sem áðr er þeim í stafrofi skipat. Nú má verða at því, at nokkurr svári svà: ek má fullvel lesa danska tungu,

¹) i. e. q, x, v, z. — ²) i. e. ð, k. — ³) ex emendatione Raskii pro: eun, W. — ⁴) nimirum ρ, ε, ø, γ, item vocales punctatæ et virgatæ. — ⁵) sic, in dat., W.

convenient. Nimirum exemtæ sunt aliquot consonantes alphabeti latini, nonnullæ vero additæ; nullæ exemtæ vocales sunt, additæ vero permultæ: nostra enim lingua plurima habet soni vel vocis elementa.

2. Quum vero consonantes nullum sonum aut vim pronuntiabilem per se solæ exserere queant, adeo ut, vocali aliqua non auxiliante, ne nomen quidem habere possint, unaquæque vero vocalis suo nomine sonoque cuique linguæ proprio pronuntiarum queat; quumque vocales consonantibus præstantiâ tantum antecellant, quantum perfecta potentia imperfectæ: ea de caussa has, quum in alphabeto, tum in hac præsentî dissertatione, priores posui. Quinque illis vocalibus, quæ antea in alphabeto latino erant, has quatuor addidi literas, quæ hic jam scribuntur: ρ, ε, ø, γ. ρ habet semicirculum literæ *a*, circulum vero literæ *o*, eo quod utriusque hujus sono commixtum est, quum proferatur ore minus aperto, quam *a*, magis aperto quam *o*. ε exprimitur semicirculo literæ *a*, integro autem corpore literæ *e*, quum ex his duabus compositum sit, pronuntiatum ore minus aperto quam *a*, magis aperto quam *e*. ø compositum est ex sonis literarum *e* et *o*, minus aperto ore prolaturum, quam *e*, magis aperto quam *o*; quam ob rem per spirulam literæ *e* et circulum literæ *o* exprimitur. γ constat ex sonis literarum *i* et *u* in unum sonum conflatis, prolaturum ore minus aperto quam *i*, magis aperto quam *u*; atque ideo per priorem furculam majusculæ *u* exprimendum est, quod hoc (o: u) in alphabeto priorem locum obtinuerat. Jam fieri potest, ut aliquis opponat:

þó at latínustöfum réttum¹ sé ritað, má ek þó at líkindum ráða hve kveða skal, þó at eigi sé allir stafir rétttræðir í því er ek les; ræki ek eigi hvárt þú ritr ρ ² þitt eða a , [ϱ eða e ³, y ok u . En ek svara svá: eigi er þat rúnanna kostr, þó at þú lesir vel eða ráðir vel at líkindum, þar sem rúnar vísa óskýrt, heldr er þat þinn kostr, enda er þá eigi örvænt at þeygi lesa ek vel eða minn maki, ef sá finnst, eða ráða ek vel að líkindum til hvers ens rétta færa skal, ef fleiri vega má færa til réttis en einn veg, þat sem á einn veg er þó ritað, ok eigi skýrt ákveðit, ok skal geta til, sem þú læzt þat vel kunna. En þó at allir mætti nakkvat rétt or gjöra, þá er þó vís vån, at þeygi vili allir til eins færa, ef máli skiptir, allra helst⁴ í lögum; enda tel ek þik þá eigi hafa vel svarat, er þú lætr eigi þurfa í vāru máli þessa níu raddarstafi: a , ρ , e , ϱ , i , o , θ , u , y , allra helst ef ek klýf or þessum níu sex greinir ens fjórða tigar, þær er sitt mál gjöri hver, ef glögt eru skilðar. Nú mun ek þessa stafi átta (allz eingi grein er enn á⁵ í gjör) á meðal enna sömu tveggja samhljóða setja sitt sinn hvern, en sýna ok dæmi gefa, hve sitt mál gjöri hverr þeirra við enna sömu stafa fulltíng, í enn sama stað settr hverr sem annarr, ok á þann veg svá gefa dæmi of allan þenna bækling ámeðal enna líkustu

¹) sic, ut videtur, in *W* scriptum fuit manu librarii, sed senior manus supra lineam mutavit in vorum quod ineptius videtur. — ²) o , *W*. — ³) a [sic dedimus; eða ϱ , *W*. — ⁴) heldz, *W*. — ⁵) om. *W*, sed necessarie aut addenda est hæc præpositio aut sequens i in casu genitivo ponendum.

Equidem sermonem Danicum satis bene legere possum, etsi literis latinis regularibus exprimatur; nihilo enim minus secundum veri similitudinem conijcere possum, quo modo verba pronuntianda sint, quamvis omnes literæ verborum legendorum cum recta pronuntiatione non congruant; quare non curo, ρ tuum scribas an a , ϱ an e , y an u . Cui ego sic respondeo: quod tu ea, quæ literæ obscure monstrent, recte legas, aut secundum veri similitudinem feliciter coniectes, id tuæ peritiæ, non characterum virtuti tribuendum est; at enim verendum est, si verba, uno modo scripta, neque luculenter distincta, pluribus modis quam uno reduci ad rectum sensum possint, faciendaque coniectura sit, cujus faciendæ te peritum esse prædicasti, ne neque ego, neque mei similis, si talis inveniatur, bene legamus aut secundum veri similitudinem coniecturam facimus. Verum enimvero, si vel omnes aliquam rectam facere coniecturam possent, expectari tamen certe potest, si res majoris momenti, in primis juridica, agatur, non omnes velle eandem sententiam ad eundem sensum reducere. Neque te vero bene respondisse iudico, si in nostra lingua his novem vocalibus opus esse non putas: a , ρ , e , ϱ , i , o , θ , u , y , præsertim si divisis his novem elementis triginta sex species effecero, quarum singulæ, exacte distinctæ, suum quæque sensum reddant. Igitur hæc octo elementa (quandoquidem literæ i nullum adhuc discrimen factum est) diversis vicibus singula interponam iisdem duabus consonantibus, ut proposito exemplo monstrem, quo modo singula, eodem quo cetera loco posita, iisdem adjuvantibus literis, suum quæque sensum faciant: atque hoc modo

greina, þeirra er á stöfunum verða gjörvar: sar, sör; ser, sær; sor, sör; sur, syr. *Sár* veitti maðr mér eitt, *sör* mörg veitta ek honum; [*ser* *sær*; goðinn *sór* enn *sörin*¹; *sur* eru augu *syr*, slík duga betr en springi *yr*.

3. En nú elr hverr þessa stafa níu annan staf undir sér, ef hann verðr í nef kveðinn, enda verðr sú grein svá skýr, at hon má ok máli skipta, sem ek sýni hér nú eptir, ok setð² púntkt fyrir ofan þá er í nef eru kveðnir: har, hár; rø, rø³; þel, þel; fër, fër⁴; isa, isa; orar, órar; øra, øra; þvat, þvat⁵; syna, sýna. *Har* vex á kvikendum, en *hár*⁶ er fiskr; *rø* er eitt trè or seglviðum, en *rø* er hyrning húss; *þel* er á hnefa bundnum, eða hlutr feldar, en *þel* er smíðartól; annat er þat, er sauðrinn heitir *fër*, en annað þat, er hann *fër*⁷ lambs; *i sá* skýja deild, þá er vèr komum í *isa*; *orar*⁸ eru úræktir *órar*; spakt skyldi hit elzta barn, þviat hit ellra má *øra* hið *øra*; þar *vartv at*, er fjáðr klæðit *þvat*⁹;

¹) sic ex emendatione, quæ contextu probatur; a [W ita dedit: sor goðinn sör ein sören, sed desunt exempla vocum "ser, sær", quæ exscriptor haud dubie per incuriam omisit; itaque sor ante goðinn pravum est, item sör post goðinn in exemplo, ubi sor et sör distinguenda sunt; denique pro ein præstat lectio en vel enn. Ceterum quod in exemplis ð occurrit, hoc librario debetur, nam auctor tantum agnoscit þ. — ²) i. e. set ek. — ³) rø, W. — ⁴) fër, W. — ⁵) þvat, W. — ⁶) har, W, i. e. háfr. — ⁷) sic ex emendatione; librarius exemplum neglexit scribendo simpliciter fær. — ⁸) W minus recte: orar. — ⁹) videtur h. l. auctor syllabam va pro semidiphthongo accepisse, ejusque priorem obscurum sonum, ipsi nasalem, cum vocali u in vartu contendisse.

per totum hunc libellum exempla proponam simillimarum distinctionum, quæ in elementis fieri possunt: *sar, sör; ser, sær; sor, sör; sur, syr*. *Sar* (vulnus) inflixit vir mihi unum: *sör* (vulnera) multa infixi illi; (*ser*) *sær*; pontifex adhuc *sor* (juravit) *sörin* (juramenta); lippi (*sur*) sunt oculi porcæ (*syr*), tales majorem præstant utilitatem, quam si elisi fuerint.

3. Jam vero singula horum elementorum aliud ex sese, quando nasali sono proferuntur, elementum gignunt; quæ distinctio tam luculenta existit, ut sensum diversum pariat, quod in sequentibus monstrabo, punctum superimponens iis, quæ nasali sono proferuntur: *har, hár; rø, rø; þel, þel; fër, fër; isa, isa; orar, órar; øra, øra; þvat, þvat; syna, sýna*. *Har* (pilus) crescit in animalibus, *hár* (squalus) vero est piscis; *rø* (antenna) unum est e lignis ad velificationem pertinentibus, *rø* (angulus) est secessus domûs; *þel* (lanugo) est in manipulo^a colligato, aut pars (interior villosa) togæ, *þel* (lima) fabrile instrumentum; aliud est, quod ovis dicitur *fër* (agna), aliud, quod *fër* (concipit) agnum. Interlucabant (*i sa*) dispasæ nubes, quando incidimus in moles glaciales (*isa*); juveniles (*orar*) sunt incuriæ nostræ (*órar*); placidus sit oportet puer natu maximus, nam natu major facile poterit effrenum reddere (*øra*) natu minorem (*øra*); ibi tu præsens aderas (*vartv at*), quo loco dives vestem lavabat (*þvat*); trium filiorum

^a) Accepi h. l. *hnefi* eodem sensu ac *hönd* (*Lærd. lista Fél. rit*, 2, 141. 142). Si *hnefi* proprio sensu accipitur de pugno manûs, *bundinn hnefi* erit pugnus contractus.

þriggja *syna* austr mun ek þær *syna*. Nú verðr þetta allt saman raddarstafanna: a, á; ρ, ρ̇; e, é; ε, ε̇; i, í; o, ó; ø, ø̇; u, ú; y, ý.

4. En þó at ek rita eigi fleiri raddarstafi, en raddirnar fundust í voru máli, átján gjörvar or fimm latínu-röddum, þá er þó gott at vita¹ þat, at er grein enn á raddarstöfum, bæði þeim er áðr voru í stafrofi, ok þeim öðrum er nú eru í gjörfir, grein sú er máli skiptir: hvárt stafr er lángr eða skammr. Sem Grikkir rita í öðru likneski lángran staf, en í öðru skamman; svá rita þeir *e* skamman ε, en svá lángran, sem sjá stafr er η, þannveg o skamman o, en þannveg lángran ω. Þá grein vil ek enn sýna, því at hon skiptir máli ok, jafnt sem hinar fyrri, ok merkja ena löngu með stryki frá hinum skömmum: far, fár; rámr, rámr; ρl, ρl²; vön, vön³; seþv, séþv⁴; framér, fra mér; [vēr, vér⁵; vēnez, vēnez⁶; vil, vil; minna, mínna; goþ, góþ⁷; móna, móna; goþrøþi, goþrøþi⁸; mēndi, mēndi⁹; dvra, dvra¹⁰; rvnar, rvnar¹¹; flytr, flýtr; brýnna, brýnna. *Far* heitir skip, en *fár* nokkurskonar nauð; *rám*r er sterkr maðr, en *rám*r enn hási; *ρl* heitir drykk, en *ρl* er band; túngan er málinu *vön*, en at tönnum er bitsins *vön*; *seþv* hve vel þeir *séþv* er fyrir saumförinni réðu; mjök eru þeir menn *framér*, er eigi skammast að taka mína konu *fra mér*; svá er

¹) sic ex conjectura dedimus, cfr. infra pag. 24 l. 3.; rita, W. — ²) ρl, ρl, W. — ³) vön, von, W. — ⁴) séþv, W. — ⁵) a [vēr, ver, W. — ⁶) vēnez, W. — ⁷) gōð, goð, W. — ⁸) goðrēði, goðrēði, W. — ⁹) mēndi, mōndi, W. — ¹⁰) dvra, W. — ¹¹) rvnar, W.

(*syna*^a) exantlatam sentinam tibi monstrabo (*syna*). Omnes igitur vocales, in unum comprehensæ, sunt: a, á; ρ, ρ̇; e, é; ε, ε̇; i, í; o, ó; ø, ø̇; u, ú; y, ý.

4. Verum etsi non adferam plures vocales, quam quæ sonis in nostro sermone existentibus respondeant, nempe duodeviginti, ex quinque latinis vocalibus deflexas, tamen utile est scire, esse adhæc discrimen vocalium, tam earum, quæ antea in alphabeto fuerunt, quam illarum, quæ modo additæ sunt; quod discrimen, diversi sensus efficax, eo spectat, utrum vocalis longa sit, an brevis. Sic Græci alia figura vocalem longam, alia brevem notant; scilicet *e* breve per ε scribunt; longum per η: *o* breve sic (o), *o* longum sic (ω). Hoc discrimen, quum sensum diversum efficiat, mox ob oculos ponam, atque, veluti in antecedentibus, longas a brevibus virgulâ distinguam: *far, fár: rámr, rámr; ρl, ρl: vön, vön; seþv, séþv: framér, fra mér; vēr, vér: vēnez, vēnez; vil, vil: minna, minna; goþ, góþ: móna, móna; goþrøþi, goþrøþi: mēndi, mēndi; dvra, dvra: rvnar, rvnar: flytr, flýtr: brýnna, brýnna.* *Far* dicitur navigium, *fár*, discrimen aliquod: *rám*r, robustus, *rám*r, raucus; *ρl* nomen est potus (cerevisiæ), *ρl* lorum est: lingua est sermone adsveta (*vön*), a dentibus vero morsus exspectatio (*vön*) est. Vide (*seþv*), quam bene illi tabulas compegerint (*séþv*), qui navi construendæ præfuerunt: admodum impudentes (*framér*) sunt illi homines, quos non pudeat, meam uxorem eripere

^a) = *suna, sona*; explicatio hujus loci mihi dubia est, sed certiorum in præsentem non invenio.

mörg við *vēr*¹ sinn *vēr*, at varla of sèr hon af honum nær; *véniz* eigi góðr maðr því, þó at vandr maðr *véniz*² góðum konum; dul vettir ok *vil*, at lina muni erfiði ok *vil*; huglan mann vil ek *minna* hugðar³ erinda *minna*; sú kona göfgar *gof*, er sjálf er *gof*; *món-a* mín *móna* (kveðr barnið) við mik gjöra verst hjóna; vel líkaði *Gofræpi* *gof-ræpi*⁴, þat eru góðar árar, sem skáld kvað:

rètt kann ræði slíta

ræsis herr or verri.

Leka *mónði*⁵ húsit, ef eigi *mónði*⁶ smiðrinn; ef gestrinn kveðr *dóra*, þá skyldi eigi bóndinn *dóra*; *rónar* heita geltir, en *rónar* málstafir; sèþu hve flotinn *flýtr*, er sækarlinn *flýtr*; stýrimaðr þarf byrinn *brýnna*, en sá er nautunum skal *brýnna*⁷.

5. Nú ef nokkur þessa greina sex ens fjórða tigar má svá niðr falla, at alldri þurfi í vâru máli,

¹) *vér*, W. — ²) *véniz*, W. — ³) *hvgðra*, W. — ⁴) *godrøði*, W. — ⁵) *mvndi*, W. — ⁶) *mvndi*, W. — ⁷) *De hac pericopa sequentia breviter adnotanda existimavi. Virgula, quam Auctor vocalibus superimponit, non idem valet, quod virgula, quam hodierni Islandi vocalibus superscribere solemus. Virgula Auctori est nota quantitatis, et quidem longitudinis syllabicæ, virgula hodierna nota diphthongi est, v. c. á, í, ó, ú, ý, de quorum natura vide Raskium plurimis locis, inter alios Ejusdem Samlede Skrifter Vol. 2, p. 16-17. Virgulæ hodiernæ vim diphthongicam [nam antea diphthongi a vocalibus simplicibus aut non distinguebantur, aut vocales simplices (a, o, u, non i, y) ad diphthongos significandos duplicabantur, ut *aa*, vel *aa* = *á*, *oo* = *ó*, *uu* vel *w* = *ú*] primus introduxit Prætor Eggertus Olavius (+ 1768), hunc, de quo agimus, tractatum, minus recte, ut mihi quidem videtur, intellectum secutus (vide E. Olavii compendium regularum orthographicarum, cujus exscriptum nunc manibus teneo, it. J. Olavii Syntagmatis de Bapt. Prolegomena, p. 16).*

mihi (*fra mër*). Multa uxor erga maritum (*vær*) suum adeo placida (*vær*) est (ei tam constanter adhæret), ut vultum ab eo ne vix quidem avertat: etsi vir malus bonarum feminarum pudicitiam sollicitet (*véniz*), ea re vir bonus ne se adsvefaciat (*véniz*). Cæca opinio et cupiditas (*vil*) sperant, molestiam et laborem (ærumnam, *vil*) cessatura: animi attentum hominem commonefacere (*minna*) volo meorum (*minna*) negotiorum, quæ mihi cordi sint. Ea mulier deum (*gof*) veneratur, quæ ipsa est bona (*gof*): nolet (*móna*) mater (*móna*) mea, inquit puer, me pejus quam ceteram familiam tractare. Bene placuit Godrodo (*Gofræpi*) bonum remigium (*gofræpt*), hoc est, boni remi, uti poëta cecinit:

Milites regii rectos remos

e mari eripere sciunt^a;

futurum esset (*mónði*), ut domus aquam transmitteret, nisi eam faber tecto muniisset (*mónði*). Advena fores (*dóra*) pulsante, paterfamilias non debet dormire (*dóra*): *rónar* dicuntur verres, *rónar* characteres (literæ). Vide, ut rates, quam navita vehit (*flýtr*), aquis innet (*flýtr*); secundiore (*brýnna*) vento gubernatori opus est, quam ei, qui boves aquari (*brýnna*) debet.

5. Quod si ulla ex his triginta sex distinctionibus ita poterit omitti, ut nunquam ea sit opus in sermone

*Præterea in nonnullis exemplis ab auctore adlatis pronuntiatio, ab hodierna pronuntiatione diversa, aut dialectica varietas locum habet, ut in *ol*, *ól* (hod. *öl*, *ól*), *vön*, *vön* (hod. *vön*, *von*), *vær*, *vær* (hod. *ver*, *vær*), *vénez*, *vénez* (hod. *venjist*, *vønist*), *mónði*, *mónði* (hod. *mundi*, *mændi*).*

^a) Auctore poëta Thjodolvo Arnoris filio, vide Hkr. Har. Hardr. cap. 62. str. 3: Fms. 6, 309, 2 (et Fms. 12 ad h. l.).

þá skjótumst ek yfir, sem vís vãn er, eða svá ef fleiri finnast í mannsins röddu. En þat er gott at vita, sem fyrr var getið, er svá kveðr at hverjum raddarstaf í hverju máli, sem hann heitir í stafrofi, nema þá er hann hafnar sínu eðli, ok hann má heldr þá samhljóðandi heita en raddarstafr. Þat verðr þá er hann er stafaðr við annan raddarstaf, sem hér eru nokkur dæmi nú: austr, eárn¹, eir, júr², eyrir, vín. Nú er eigi örvænt at svá svari nokkurr mër: þar er orð, at þú ritar þar *e*, er flestir menn rita *i*, þá er hann verðr fyrir samhljóðanda settr, sem nú er skamt frá því er þú ritaðir *eárn*, þar sem ek munda *iárn* rita, eða svá í mörgum stöðum öðrum. Þá svara ek svá: þú hefir þar rëtt fundit, ok þó eigi alls getið, þess er þèr má ek kynliga þikkja ritað hafa, ok þó hafa ek fyrir önnkost svá ritað í flestum stöðum. Ef ek gerða annat mál, sem þar væri full þörf ok erin esni til, er kænaska³ væri, of þat, til hverra stafa hver orð hafa eðli, eða á hverja lund hverja stafi skyldi saman stafa, þá væri sú bók önnur öll, ok miklu meiri, ok má ek af því eigi þat mál nú mæla innan í þessu: en þó mun ek nokkurum orðum svara um þetta hið eina orð, er þú skoraðir helzt⁴ í. Fyrir því at þat hljóð, er samhljóðandinn hefir, eða sá raddarstafr, er í hans stað er settr ok stafaðr við annan raddarstaf, er eigi auðskilið, því at lítið verðr ok við-

¹) iárn, W. — ²) i. e. júgr, júfr; *Svecice hodiernum jur.* —
³) kjenaska, W. — ⁴) hellds, W.

nostro, errare me fateor, quod a me alienum esse minime existimo, ut et si in voce humana plures distinctiones inveniuntur. Sed scire utile est, uti supra (§ 2 initio) monuimus, quod cuique vocali in alphabeto nomen sit, eodem sono ipsam vocalem in qualibet lingua pronuntiari, nisi quando, deposita indole sua, potius consonans, quam vocalis, appellari meretur. Quod fit, quando cum alia vocali conjungitur, cujus aliquot exempla hic jam adferentur: *austr* (oriens), *eárn* (ferrum), *eir* (æs), *iur* (uber), *eyrir* (uncia), *vin* (vinum). Sed fieri potest, ut mihi quispiam opponat: en vocabulum, cujus tu vocalem per *e* exprimis, pro qua plurimi homines *i* usurpant, quando pro consonante ponitur: nimirum vocem paullo ante adlatam *eárn* scribis, quo loco *iárn* scripturus essem; atque sic multis locis aliis. Huic ego sic respondeo: recte hoc quidem animadvertisti, neque tamen omnia tetigisti, quæ tibi forte visus sim insolito modo scripsisse, quum tamen certis inductis rationibus hunc scribendi modum plurimis locis secutus fuerim. Quod si alium tractatum conscriberem, id quod et magnopere opus esset, et largam scribendi materiam præberet harum rerum perito, demonstraturus, quænam literæ cuique voci natura congruant, aut qua ratione quæque literæ per syllabas conjungendæ essent, tum is liber et argumento et magnitudine a præsentis opere multum differret. Quam rem etsi nostro argumento intermisceri non conveniat, tamen de uno illo vocabulo, quod præsertim designasti, paucis verbis agam. Nimirum sonus ille, qui consonanti proprius est, sive vocali, ejus loco positæ et cum alia vocali conjunctæ, haud facile discerni potest, quum adpositæ vocali quodammodo tenuiter admisceatur sive coalescat.

blandit nær eða gróit við raddarstaf þann er við er stafat. Þá er þess leitanda, hvárt¹ svá finnim vèr kveðit hit sama orð, at sá raddarstaf sé frá öðrum raddarstaf skilinn, ok gjöri sína samstöfun hvárr, er optast er við stafaðr, svá at eina samstöfun gjöra báðir. Skáld eru höfundar allrar rynnir eða málsgreinar, sem smáðir gripa² eða lögmenn laga. En þessa lund kvæð einn þeirra eða þessu líkt:

Höfðu hart of krafðir,
Hildir óx við þat, skildir
gáng, en gamlir sprúngu
gunnþings eárn-hringar.

Nú þó at kveðandinn skyldi hann til at slíta eina samstöfu í sundr, ok gjöra tvær or, til þess at kveðandi haldist í hætti, þá rak hann þó eingi nauðr til þess at skipta stöfunum, ok hafa *e* fyrir *t*, ef heldr ætti *t* at vera en *e*, þó at mér litist eigi at því. En ef nokkurr verðr svá einmáll eða hjámáll, at hann mælir á mót svá mörgum mönnum skynsömum, sem bæði létust sjálfir kveða þetta orð, áðr ek ritaða þat, ok svá heyra aðra menn kveða, sem nú er ritað, ok þú lætr *t* skulu kveða en eigi *e*, þó at þat orð sé í tvær samstöfur deilt, þá vil ek hafa ástráð Katónis, þat er hann ræð syni sínum í versum:

*Contra verbosos noli contendere verbis;
sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.*

¹) sic ex emendatione; hvtr (hvarr), W. — ²) sic ex conjectura; málmgrípa, conjectura Rask.; málsgræina, W, aperto errore librarii.

Igitur quærendum est, si forte reperiamus idem vocabulum ita pronuntiatum, ut illa vocalis ab altera vocali disjuncta sit, ita ut hæ vocales, quæ plerumque conjunctæ unam utræque faciunt syllabam, suam utraque syllabam constituent. Poëtæ sunt auctores omnis doctrinæ et distinctionis in sermone, veluti fabri operum fabrilium aut jureconsulti legum. Quorum unus hæc aut his similia cecinit:

Edebant duriter contusi
clypei strepitum, exardescente
pugna, vetusti vero dissiliebant
conventûs præliaris annuli ferrei^a.

Cui quum harmoniæ metricæ lex officium imponeret unius syllabæ diripiendæ et in duas distrahendæ, ut justus syllabarum numerus in variatione metrica servaretur, nulla tamen eum coëgit necessitas, ut literas permutaret et *e* loco *t* adhiberet, si potius *t* quam *e* adhibendum fuisset, etsi ea forma mihi minus probetur. Sin vero aliquis adeo sit in sua sententia pertinax, aliorumque sententiæ adeo adversetur, ut tot intelligentibus viris obloquatur, qui confirmarunt, et se ipsos hoc vocabulum ita pronuntiare, antequam ego id scripseram, et audisse alios homines idem ita pronuntiantes, uti modo scriptum est; quam tu vocem in duas syllabas divisam per *t*, non per *e*, efferendam esse contendis: salutari uti consilio Catonis volo, quod filio versibus latinis dedit:

*Contra verbosos noli contendere verbis;
sermo datur cunctis, animi sapientia paucis.*

^a) Constructio: hart of krafðir(^a) skildir höfðu gáng, Hildir óx við þat, en gamlir gunnþings eárnhringar(^β) sprúngu. Vide Hkr. Ol. Sancti hist. cap. 12, str. 1.

(^a) i. e. krandir (*f* = *m*), a kremja, contundere. (^β) i. e. annuli loricearum.

Þat er svá at skilja: hirð eigi þú at þræta við málrofs-
menn; málrof er gefit mörgum, en spekin fám. Nú
lýk ek hér umræðu raddarstafanna, en ek leita við,
ef guð lofar, at ræða nakkvat um samhljóðendr.

6. Í nafni samhljóðanda hvers sem eins er nokkurr
raddarstafr, því at hvárki nefnir þau nöfn, né önnur
eingi, ef þeir njóta eigi raddarstafa, sem fyrr var
sagt. Nú þó at þat hljóð eða atkvæði, er sam-
hljóðendr hafa, megi varla eitt saman atkveða, enda
sè þó nauðr at skilja hvat þeir stoða í málinu, enda
stoði eingi þeirra þat allt í málinu, sem nafn hans
er til, sem raddarstafirnir gjöra: þá mun ek svá haga
nafni hvers þeirra, er áðr hafði eigi svá nafn til, at
þá skal af nafninu skilja hvat hann stoðar í málinu,
þó at áðr skili eigi. Skal þat atkvæði hvers þeirra
í hverju máli vera, sem þá lifir nafnsins eptir, er or
er tekinn raddarstafr or nafninu; b, d, g, h, p, t: þeir
stafir hafa af því mundáng-mikit eins stafs atkvæði,
at aldri má tvá samhljóðendr ens sama lutar setja í einni
samstöfun fyrir raddarstafinn. f, l, m, n, r, s: þeir
stafir megu hafa tveggja samhljóðanda atkvæði hverr
einn, ef svá mjök vill at kveða, svá sem hverr þeirra,
er eptir raddarstafinn verðr settr, sem þar berr vitni,
er vèr nefnum þá með svá miklu atkvæði, sem mundim
vèr, ef svá skyldi rita nöfn þeirra: eff, ell, emm, enn,
err, ess. Má ok mínka atkvæði þeirra, þó at þeir
standi eptir raddarstafi í samstöfun, ok sè svá nefndr,
sem þessa kostar væri ritin nöfn þeirra: ef, el, em,
en, er, es, sem ek læt þá svá heita alla, ok aldri
hafa meirr en eins stafs atkvæði hvern, hvárt sem þeir

Quæ sic intelligenda sunt: noli cum hominibus loqua-
cibus altercari, loquacitas multis, sapientia paucis data
est. Hic finem facio dissertationi de vocalibus, pauca
de consonantibus, deo permittente, disserere conaturus.

6. In nomine cujuscunque consonantis aliqua vocalis
inest; neque enim hæc nomina, neque ulla alia, nisi
vocalibus in auxilium sumtis, pronuntiari possunt, uti
antea (§ 2 init.) dictum est. Etsi vero sonus sive
potestas, qua consonantes gaudent, sola per se vix
possit ore proferri, quum tamen necessarium sit intelli-
gere, quid in sermone prosint, neque quæquam earum
tantum in sermone possit, quantum nomine valeat, uti
vocales faciunt: nomen uniuscujusque earum, quale
antea non habuerit, ita adcommodabo, ut ex nomine
intelligi possit, quid in sermone valeat, etsi antea non
fuerit intellectum. Ea cuique earum in quovis sermone
potestas esto, quæ pars nominis, demta vocali, residua
fuerit; *b, d, g, h, p, t*: hæc literæ ideo modicam
(lenem) unius literæ prolationem habent, quod duæ con-
sonantes ejusdem potestatis nunquam possunt vocali in
eadem syllaba anteponi; *f, l, m, n, r, s*: ex his
literis singulæ duarum consonantium pronuntiationem
habent, si quis eas tam plene proferat, quam quæque
earum vocali postpositæ sonant; quod animadverti potest,
quum eas tam pleno sono pronuntiamus, quam pronun-
tiaremus, si nomina earum sic scribentur: *eff, ell,*
emm, enn, err, ess. Sed potest quoque earum pro-
nuntiatio deminui, etsi vocali in syllaba postponentur,
ut similiter pronuntientur, ac si nomina earum hoc pacto
scribentur: *ef, el, em, en, er, es*, quæ nomina

standa fyrri raddarstafi í samstöfun eða eptir: nema þars ek rít samhljóðanda, hverngi er ek rít, með vexti höfuðstafsins, enda standi hann eptir raddarstafinn í samstöfun: þá læt ek þann einn jarteina eafnmikit, sem þar væri tveir eínskonar ok ens sama konar ritnir, til þess at rit verði minna ok skjótara ok bókfell drjúgara. Nú þars þeir stafir eru, er raddarstaf hefir eþtra í nafninu, sem eru *b, c, d, g, p, t*, ok af því ofeykr eigi atkvæði nafns hvers þeirra: þá skipti ek þar höfuðstafsins nafni, ok set ek þá raddarstaf fyrr, til þess at aukast megi atkvæði þeirra svá í nafninu, sem annarsstaðar skulu þeir í málinu jarteina. Skal nú hverr samhljóðandi jammikit sitt atkvæði leggja til lags við raddarstaf þann er í nafni hans er, sem hann skal hafa við hverngi annarra, er hann verðr stafaðr í hverju máli. En fyrir því nú, at sumir¹ samhljóðendr hafa sín likneski ok nafn ok jartein, en sumir² hafa höfuðstafs likneski ok nafn ok jartein, en sumir³ hafa höfuðstafs likneski ok skipat stöfum sumra í nafni, ok aukit atkvæði bæði nafns ok jarteinar, en sumir⁴ halda likneski sínu, ok er þó minkat atkvæði nafns þeirra, ok jartein sú, er þeir skulu hafa í málinu, skal þeirri lík er í nafninu verðr⁵; þá skal nú sýna leita bæði líkneski þeirra ok svá nöfn fyrir ofan ritin, at yfir þat megi nú allt saman líta, er áðr var sundrlauslega um rætt:

b, B, c, K, d, D, f, F, g, G, bè, ebb, che, ecc, dè, edd, ef, eff, ge, egg,

¹) v. c.: *b, c, d, g, p, t, bè, cè, etc.* — ²) v. c.: *B, ebb, etc.* — ³) v. c.: *F, eff, etc.* — ⁴) v. c.: *f, ef, etc.* — ⁵) *emend.; verða, W.*

his omnibus adtribuo, ut singulæ nunquam nisi unius literæ potestatem habeant, sive vocalibus in syllaba præponantur, sive postponantur; excepto, quando consonantem, quamcunque tandem scribam, vocali in syllaba postpositam, figurâ literæ majusculæ expressero: tum enim huic uni eandem subjicio vim, ac si duæ unius ejusdemque potestatis scriptæ essent, eo fine, ut scriptio brevior et celerior fiat, membranaque diutius sufficiat. Quod autem adinet ad eas literas, quarum nomina in vocalem desinunt, ut sunt *b, c, d, g, p, t*, quarum singularum nomina idcirco duplicem potestatem reddere non possunt: ea in causa nomen literæ majusculæ muto, vocalem præponendo, ut amplificata nominis pronuntiatio potestati, quam habere debent in sermone, respondeat. Igitur quæque consonans tantum potestatis addito vocali, quæ in ipsius nomine est, quantum addere debet cui-cunque alii vocali, quacum in quoque sermone conjungatur. Idcirco, quandoquidem aliæ consonantes suam habent figuram, nomen et potestatem, aliæ majuscularum figuram, nomen et potestatem, aliæ figuram majusculæ, commutatis nominis literis, amplificata et nominis et potestatis pronuntiatione, aliæ figuram suam retinent, deminuta nominis pronuntiatione, potestate, quam in sermone habere debeant, cum nominali potestate æquata: jam et figuras earum et nomina superscripta ostendere conabor, ut quæ antea sigillatim sunt disputata, nunc collecta universe in conspectum cadant:

b, B, c, K, d, D, f, F, g, G, bè, ebb, che, ecc, dè, edd, ef, eff, ge, egg,

q, h¹, l, L, m, M, n, N, p, P,
eng, ha, el, ell, em, emm, en, enn, pè, epp,
r, R, s, S, t, T, x, X, þ.
er, err, es, ess, tè, ett, ex, exx.

7. Sá stafr, er hær er ritinn *c*, er latínúmennt flestir kalla *ce*, ok hafa fyrir tvá stafi, fyrir *t* ok *s*, þá er þeir stafa hann við *e* eða² *i*, þótt þeir stafi hann við *a* eða *o* eða *v* sem *k*, sem svá stafa Skotar þann staf við alla raddarstafi í latínu, ok kalla *che*; hann læt ek ok *che* heita í oru stafrofi, ok stafa ek svá við alla raddarstafi, sem *k* eða *q*, en þá tek ek yr stafrofi báða, ok læt ek þenna einn³ fyrir hvárn hinna ok svá fyri sjálfan sik, allz þeir höfðu áðr allir eitt hljóð í *flestum*⁴ stöðum eða jartein. En fyrir því at *c* hefir enn sama vöxt, hvárt sem hann er höfuðstafr ritinn eða eigi, allra helzt⁵ er ek rit *etgi* þá höfuðstafi stærri en aðra í riti, er eigi standa í vers upphafi, ok skulu tvá stafi earteina; ok þá rit ek fyrir hans höfuðstaf þenna staf **K**, fyrir því at þá hefir hann sinn vöxt, þótt nakkvat lægist við: er ok eigi allsjartekit til þess vaxtar honum, allz sá stafr stendr í griksku, ok heitir kappá, ok jarteinir xx í tölu þar; en hær skal hann í máli vâru standa fyrir *cc*, sem aðrir enir

¹) H, Ha add. W, sed contra expositionem auctoris sequentem. — ²) W scribit e tantum, quæ litera sæpe in codice W pro particula eða adhibetur, etsi proprie sit litera æ vel œ, sed dubitari non potest quin hoc loco litera composita e idem valeat ac eða, loquitur enim auctor, non vocales latinas æ, e, œ, i, y, ante quas c ut ts pronuntiandum est, sed sonos islandicos, quibus vocales latinæ vulgò exprimebantur, nam

q, h, l, L, m, M, n, N, p, P,
eng, ha, el, ell, em, emm, en, enn, pè, epp,
r, R, s, S, t, T, x, X, þ.
er, err, es, ess, tè, ett, ex, exx.

7. Literam, quæ hoc loco scribitur *c*, quam plerique Latinorum appellant *ce* et loco duarum literarum usurpant, scilicet pro *t* et *s*, quando eam cum *e* aut *i* conjungant, etsi cum *a* aut *o* aut *v* conjunctam pronuntient ut *k*, quo sono Scoti eandem literam ante omnes vocales latini sermonis pronuntiant, et appellant *che*; hanc et ego *che* appello in nostro alphabeto, eamque ante omnes vocales profero ut *k* vel *q*, quas utrasque literas ex alphabeto eximo, et hanc unam pro utraque illa et pro semet ipsa substituo, quandoquidem hæ omnes literæ antea plurimis locis eundem sonum sive potestatem habuerunt. Sed quoniam *c* eandem servat figuram, sive scriptum sit forma literæ initialis, sive minus, præsertim quum literas initiales, quæ in principio periodi non stent, neque duas literas designare debeant, in scriptione ceteris literis non majores exaro: pro hujus caractere hanc literam, **K**, scribo, eo quod tum figuram suam retinet, etsi aliquantum accesserit; quæ forma a justa figura non multum abscedit, quandoquidem ea litera in sermone Græco usurpatur et *kappa* vocatur, ibique numerum vicenarium significat. In

monachi ceterique viri docti vocales latinas i, y exprimebant per isl. e, lat. œ, e per isl. e, lat. æ partim per e, partim per i, isl. — ³) c add. W, sed superflue. — ⁴) supplevit jam Raskius hanc vocem, quæ in W excidit. — ⁵) in W scriptum heldz.

